

- and Collective Identity, Eds. Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernhard Giesen, Neil J. Smelser, Piotr Sztompka . Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2004. - P. 155-195.
41. Tsvirinko Vyacheslav. Russian Evangelical Emigration: For Better or Worse, East-West Church & Ministry Report 8 Spring 2000 - P. 11.
42. Valuisky Alexander. A Calamity Cloaked in Silence: Russian Christian Emigration, East-West Church & Ministry Report 8 Spring 2000. - P. 9-10.
43. Wanner Catherine. Advocating New Moralities: Conversion to Evangelicalism in Ukraine, Religion, State & Society, 31(3) 2003. - P. 273-287.
44. Wanner, Catherine (2004) "Missionaries of Faith and Culture: Evangelical Encounters in Ukraine" // Slavic Review 63(4) 2004. - P. 732-755.
45. Wanner Catherine. Communities of the Converted. Ukrainians and Global Evangelism. //Ithaca and London: Cornell University Press, 2007.
46. White John. Three Periods of Awakening in Eastern Slavic Lands. // Olena Panych, ed., Theological Reflections, Special Issue of Donetsk Christian University "Bible. Theology. Church", 2013. - P. 244-258.
47. Yelensky Viktor. Religiosity in Ukraine according to Sociological Surveys. //Religion, State and Society, (38:3) 2010. - P. 213-227.

4.2. М. МОКІЄНКО. Основні тенденції трансформації п'ятидесятницьких центрів у пострадянській Україні.

У статті М. Мокієнка «Основні тенденції трансформації п'ятидесятницьких релігійних центрів у пострадянській Україні» окреслений вектор розвитку надцерковних структур вітчизняного п'ятидесятництва. Автор з'ясовує історико-теологічні та еклезіологічні передумови інституціоналізації й прагне довести, що інтеграційні процеси в середовищі п'ятидесятництва призвели до централізації їх структур та управління й сприяли утвердженню у вітчизняній релігійній палітрі.

Ключові слова: п'ятидесятництво, інституціоналізація, еклезіологія, єпископ.

M. Mokienko in his article "The key transformative tendencies of the Pentecostal religious centres in post-soviet Ukraine" points to the direction of development of translocal structures of Ukrainian Pentecostalism. The author examines historical-theological and ecclesiological prerequisites of institutionalisation and argues that integrative processes among Pentecostals led to centralisation of their structures and government and stimulated establishment of these in Ukrainian religious landscape.

Keywords: Pentecostalism, institutionalisation, ecclesiology, episcopate

Суспільні трансформації на вітчизняних теренах в кінці ХХ ст. не оминули релігійної сфери. Значною мірою це стосується протестантизму, організаційний розвиток якого наприкінці 80-х років м. ст. продемонстрував прагнення до стійкості, стабільності, що проявилось у створенні формалізованої структури. Невід'ємною складовою внутрішніх змін в пізньому протестантизмі стали процеси, які відбувалися в п'ятидесятництві, релігійному русі, що виник в США наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. як реакція на формалізацію духовного життя радикальних течій (передусім баптизму і методизму).

Вивчення особливостей трансформації пізньопротестантських спільнот, в умовах зміни суспільно-політичного та релігійного клімату в державі, перебуває на початковому етапі. Концептуальні засади еволюції протестантизму на зламі епох сформульовані в дослідженнях В. Любашенко. Звуження предмету дослідження характерно для робіт Ю. Решетнікова та О. Назаркіної. Окремі аспекти проблеми знайшли відображення в доробку релігійних дослідників С. Савінського та В. Франчука. Утім, процеси трансформації п'ятидесятницьких релігійних центрів в новітню добу вивчалися авторами побіжно, що зумовило необхідність продовження наукових пошуків у цій царині.

На тлі релігійної лібералізації в СРСР 80-х і напочатку 90-х років м.ст. розпочався новий етап еволюції пізньопротестантських течій, який, за думкою В. Любашенко, можна назвати «етапом подальшого формування сучасних протестантських церков».⁽⁵⁸⁾ Цей процес, розпочатий в межах окремих течій ще в 20-ті роки ХХ ст., було штучно призупинено

⁵⁸ Любашенко В.І. Протестантизм в Україні: генеза, структура, місце в соціокультурних процесах: Дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.11. – К., 1998 – С. 304.

через радянський атеїстичний експеримент. Новий виток трансформації більшості пізньопротестантських течій проявився насамперед у явищі релігійної інституалізації, що відбиває процес формування сталого комплексу формальних і неформальних правил, норм, віроповчальних принципів і організаційної структури, який відбувається в міру розвитку спільності, об'єднаної конфесійним статусом (59). Питання формування й трансформації релігійних центрів є однією з головних складових процесу інституалізації. Під релігійним центром у даному контексті ми розуміємо центральний виконавчо-розпорядчий церковний орган, який репрезентує релігійне об'єднання. Подібні центри утворюються на з'їздах або конференціях релігійних об'єднань і діють згідно зі статутами, які ухвалюються на цих форумах.

Питання надцерковних структур не цікавило представників раннього п'ятидесятництва, які позиціонували себе як неформальне об'єднання християн і общин, підхід до церкви яких ґрунтувався на демократичному, децентралізованому русі низових членів. Головні складові вчення про церкву складали транспоновані новозавітні підходи місійності, харизматичності, демократичності й антиклерикальності. За висловом В. Любашенко, “акцент на суб'єктивному моменті робить особливо проблематичною вертикальну модель організації п'ятидесятництва” (60). Тому на тлі інших представників пізньопротестантської палітри, п'ятидесятництво діє як найменш організована течія, що не має єдиного світового центру.

Втім, протягом ХХ ст. світовий рух п'ятидесятництва пройшов шлях від негативного ставлення щодо власного організаційного оформлення до масштабних побудов церковного типу. Водночас, у межах течії продовжують існувати відгалуження, що мають значно нижчий рівень формування релігійних структур. Паралельно до процесів інституалізації п'ятидесятники прагнули поглибити еклезіологічну рефлексію в умовах змін. Так, в останніх еклезіологічних розробках найбільшого у світі п'ятидесятницького об'єднання – Асамблеї Божих – знайшов місце компромісний підхід у дилемі “Церква – організм чи організація” (61). За ним, під Церквою Нового Заповіту розуміється як організм, так і організація. Звідси, тенденції централізації в п'ятидесятницьких осередках можуть змінюються розповсюдженням елементів сектоутворення і навпаки.

Стійкі інтеграційні тенденції у світовому п'ятидесятництві зумовили вищий рівень централізації в межах окремих репрезентів у порівнянні з баптистськими об'єднаннями. Якщо останнім здебільшого характерна конгрегаціоналістська форма управління Церквою, то в організації вже згадуваних Асамблеї Божих поєднані три форми управління духовною організацією – єпископальна, пресвітеріанська та власне конгрегаціоналістська. Причому в питанні співвідношення помісної громади й регіонального (національного) духовного центру в межах Асамблеї Божих застосовано подвійний підхід. Частина громад, що входять до цього об'єднання, вважаються “залежними” від центру в тому, що підкоряються йому в питаннях управління й підтримки, інша частина – досягла так званого “суверенного” статусу і має свободу в прийнятті різноманітних рішень. Однак, в той самий час продовжує підтримуватися “концепція обов'язкової єдності в питаннях доктрини й практики” в межах об'єднання (62).

П'ятидесятництво, що існує в нашій країні з 20-х рр. ХХ ст., також тяжіло до створення єдиного керівного чи координуючого центру. Останній виконував роль своєрідного місіонерського центру, так як пріоритетом діяльності раних вітчизняних магістральних утворень була евангелізація. У післявоєнний період п'ятидесятники втратили можливість формування власного осередку. Автономна реєстрація груп “хрещених Святим Духом”, дозволена радянськими органами в 1968 р., не передбачала наявності легального духовного центру. Таким чином, на кінець 80-х років вітчизняне п'ятидесятництво було

⁵⁹ Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996. – С. 131.

⁶⁰ Любашенко В.І. Вказ. праця. – С. 249.

⁶¹ Дусинг М. Новозаветная церковь // Систематическое богословие / под ред. С. Хортоня. 1999. – С. 705–764.

⁶² Дусинг М. Вказ. праця. – С. 743.

розділено на декілька частин. Більша з них, принаймні за офіційною статистикою, входила до Всесоюзної Ради ЄХБ за умовами Московської угоди 1945 року. У керівництві Ради напередодні релігійної лібералізації п'ятидесятницькі громади представляли Д. Вознюк, Р. Білас, В. Глуховський, Ф. Папроцький. Діяльність автономно зареєстрованих громад координувала не визнана державними органами Рада пресвітерів, до складу якої входили В. Озеруга, Н. Решиковець, П. Сердиченко та інші. Незареєстрована частина п'ятидесятників, що на цей час також зазнала розколу, мала неофіційний центр. Ним була Рада єпископів на чолі з В. Белих та І. Левчуком. Найявніть керівних центрів, з одного боку, свідчила про потенційну можливість утворення власне п'ятидесятницького об'єднання, а з другого – організаційний поділ п'ятидесятництва при відсутності загально визнаного лідера спричинив значні розбіжності в питанні формування єдиного союзу.

Слід зазначити, що до наявних культурних розбіжностей п'ятидесятництва, які існували до 1945 р., додалися нові, викликані різним статусом цієї течії в післявоєнний період. Так намітилися певні особливості в питанні найменування вищих керівників об'єднань. Незареєстровані п'ятидесятницькі угруповання очолювали тепер єпископи. Подібна практика була відсутня під час легального існування Союзу християн євангельської віри (ХЄВ) в 20-ті роки м. ст. На думку дослідника п'ятидесятництва В. Франчука, такий крок було здійснено в часи Другої світової війни задля представництва перед німецькою окупаційною владою, для якої найменування духовників єпископами було звичним через номінальну приналежність (або ознайомленість) із системою керівництва у лютеранській церкві.⁶³ Відновлений у роки окупації п'ятидесятницький союз називався Єпископальною церквою християн євангельської віри з керівним органом – єпископальною колегією.

Продовження найменування старших пресвітерів єпископами у післявоєнний період в межах незареєстрованого руху не лише термінологічно легітимізувало єпископат, а й засвідчило нову суть влаштування общин, хрещених Духом Святим. Вони тепер вибудовувалися не «знизу - доверху» з метою місіонерської координації, а «зверху – донизу», забезпечуючи згуртованість перед обличчям зовнішньої загрози. Відбувається своєрідний еклезіологічний зсув, в якому пневматологія, яка раніше живила місіюну діяльність хрещених Духом Святим, тепер скоріше підкреслювала особливості їх ідентичності. Останнє сфокусувало вірних на власній духовності й стало фактором зміни розуміння пневмацентризму від «місіонерської общини» до «общини вибраних святих». У такій формі організації єпископ став символом вірності традиції. Фактично для значної частини п'ятидесятництва стався перехід від «відкритої» моделі існування об'єднання, яка корелюється з місіональністю, до «ізоляціоністської», суспільно індиферентної, скерованої до збереження абсолютизованих віронавчальних особливостей. Своєрідною гарантією цієї збереженості ставав єпископат, який дбав не про поширення вчення, а про демонстрацію вірності йому.

Шлях до легалізації та створення єдиного об'єднання п'ятидесятників в СРСР було покладено в 1985 р., коли Рада єпископів незареєстрованого братства уповноважила своїх представників М. Камінського і М. Мельника вести переговори з Радою у справах релігій.⁶⁴ Остання дала згоду на реєстрацію п'ятидесятницьких громад лише в грудні 1987 року. Позитивна реакція різних відгалужень п'ятидесятництва на прагнення до легалізації стала передумовою створення у липні 1988 р. Органітету відновлення легальної діяльності Союзу християн віри євангельської (ХВС). Слід зазначити, що лідери незареєстрованого об'єднання В. Белих та І. Левчук поставилися до формування єдиного центру обережно і практичних кроків вирішили не робити. Така позиція очільників стала виявом неготовності цієї п'ятидесятницької течії до інтенсивного просування на шляху інституційного розвитку релігійної спільноти.

Разом із тим зустріч «священнослужителів Церкви ХВС різних напрямків», на якій вони «примирилися, визнали й благословили один одного... і зробили практичну підготовку

⁶³ Франчук В. Просила Россия дождя у Господа: В 3-х т. – К.: Світанкова зоря, 2002. – Т. 2. – С. 321.

⁶⁴ Виступ єпископа Союзу ХВС М. Мельника на IV з'їзді СХВС. Рівне. – особистий архів автора, 1994 – С. 5.

в питанні керівного центру” (65), а також створення Оргкомітету, стало виявом відмови вітчизняного п'ятидесятництва від подальшого сектантського існування. Привертає увагу й ідентифікація майбутнього об'єднання як Церкви ХВС, що може бути пояснене прагненням до духовної спільності організаційно розгалуженого п'ятидесятництва, а також певною мірою натякає на форму організації цієї пільнопротестантської течії в наступні роки.

Інтеграційні прагнення “хрещених Святим Духом” наприкінці 80-х років м.ст. виявилися потужнішими за окремі культові розбіжності, однак не означали подальшого співіснування в організаційній єдності з ЄХБ. Відтак, наступним кроком до створення офіційного центру п'ятидесятництва стала Заява керівництва Церкви ХВС на адресу Президії ВРЄХБ з проханням про добровільний вихід п'ятидесятницьких громад зі складу Ради ЄХБ, що означало припинення дії Серпневої угоди 1945 р. Пленум ВРЄХБ задовольнив прохання християн віри євангельської, зазначивши однак, що “ми продовжуємо стояти на позиціях єдності, сповідуючи віровчення євангельських християн-баптистів” (66).

Після проведення обласних конференцій п'ятидесятників та обрання старших пресвітерів разом із пресвітерськими радами, що координувалася Всеукраїнською тимчасовою радою єпископів, 25-26 травня 1990 р. відбувся Всеукраїнський з'їзд християн віри євангельської. На з'їзді делегували своїх представників 430 громад від 55 тисяч членів ХВС України, що становило 80% усієї п'ятидесятницької мережі. (67). З'їзд проголосив відновлення діяльності Всеукраїнського союзу християн віри євангельської і визнав себе спадкоємцем Всеукраїнського союзу християн євангельської віри та Всепольського союзу християн віри євангельської. Незважаючи на те, що відновленому союзу не вдалося об'єднати всіх вірних цієї пільнопротестантської течії України, результат з'їзду став беззаперечним успіхом з огляду на “неабияку різномірність, строкатість, застарілі догматичні, культові, особистісні протиріччя...”.(68).

З'їзд обрав старшого пресвітера України, яким став М. Мельник, колишній представник незареєстрованого братства. Інші відгалуження п'ятидесятництва були представлені його заступниками. Крім цього, на з'їзді була прийнята структурна будова союзу, в основу якої покладено колегіальність в організації церкви. Вищим органом союзу було визначено з'їзд представників церков, що обиралися на регіональних, обласних конференціях і церковних нарадах ХВС. Вищий виконавчий орган уособлювала Рада єпископів – старших пресвітерів. Таке найменування стало головною відмінністю від структурної побудови ЄХБ. Втім на початку 90-х років м.ст. в п'ятидесятницькому середовищі не було чіткого розмежування у сані єпископа та старшого пресвітера, про що свідчить відповідне положення Статуту: “Враховуючи історичний розвиток церкви ХВС в нашій країні, зберегти звання керівників областей, регіонів – старший пресвітер або єпископ” (69). У статуті відсутнє положення про автономію помісної громади, а також не були визначені основні засади, на яких громада входить до того чи іншого об'єднання.

У цілому на початку 90-х років відзначаємо певні тенденції щодо централізації в п'ятидесятницькому середовищі, які можуть бути пояснені таким чином:

1. Високим рівнем розвитку процесу інституалізації, що на початку 90-х років досягнув піку, але далеко не вичерпав власних потенцій (з другого боку, певне посилення централізації може бути інтерпретоване як один із рудиментів сектантства з його беззаперечним послухом духовному лідерові або керівній групі).

2. Вітчизняне п'ятидесятництво, на відмінну від євангельського християнства-баптизму, не мало чітко сформульованого вчення про Церкву й не потребувало демонтажу

⁶⁵ Інформація оргкомітету Церкви християн віри євангельської в СРСР // Вісник єднання. – 1991. – №2. – С. 8.

⁶⁶ Всім церквам християн віри євангельської, які входять до Союзу євангельських християн-баптистів // Вісник єднання. – 1991. – №4. – С. 11.

⁶⁷ Виступ єпископа Союзу ХВС М. Мельника на IV з'їзді ЄХВС. Рівне. – особистий архів автора, 1994 – С. 8.

⁶⁸ Релігія і церква років незалежності / За ред. А. Колодного. – Київ-Дрогобич, 2003. – С. 190.

⁶⁹ Устав Об'єднаного Союзу християн вери євангельської п'ятидесятників. Зареєстрован 28 мая 1991 г. – Б/н., 1991. – 12 с.

ієрархічної системи управління. Навпаки, організаційні потуги сприймалися як такі, що повинні мінімізувати структурну диференціацію п'ятидесятиництва, уніфікувати різні відгалуження цієї течії в межах одного об'єднання.

Зазначимо, що до 1994 р. вітчизняний Союз ХВС входив до складу Об'єднаного Союзу християн віри євангельської, заснованого І Всесоюзним з'їздом у березні 1991 р. На цьому з'їзді було прийнято Статут та обране керівництво об'єднання, що складалося переважно з українців. Однак необхідність такого утворення поступово зникла через розпад Радянського Союзу та інтенсивний розвиток національних п'ятидесятиницьких об'єднань. Протягом 1990–1994 рр. продовжилося налагодження організаційної структури Союзу ХВС. На IV з'їзді були внесені зміни до Статуту об'єднання: з'явився інститут Правління Союзу у складі 11 чоловік, а також було розширено кількість відділів при релігійному центрі (70).

Нові тенденції на суспільно-релігійному ґрунті, а саме - широкий масштаб місіонерської діяльності, розповсюдження різноманітних духовно-навчальних програм, поширення харизматичного руху, спричинили подальшу централізацію управління Союзу ХВС (із середини 90-х років - Всеукраїнський Союз церков християн віри євангельської-п'ятидесятичників - ВСЦХВЄП). Це ілюструє стаття Заступника Голови Союзу П. Сердиченка в офіційному друкованому органі об'єднання "Благовіснику" з промовистою назвою "Централізація – це гарантований успіх". У ній автор, характеризуючи устрій досліджуваного релігійного об'єднання, указав, що "строга підпорядкованість зверху й донизу лежить в основі нашого братства", в іншому разі "...розкиданість, розрізненість церковних громад, їхня певна стійка ізольованість неминуче призводить до розмиття чітких обрисів віровчення, до появи сектантства, групівщини".⁷¹ Автор демонструє позитивні сторони централізованої системи релігійного управління, погоджуючись однак, що "...жорстка управлінська вертикаль – явище тимчасове", тому що стабілізація громади й духовне зміцнення братства виключить необхідність у жорсткій підпорядкованості (72). Слід зазначити, що подібні погляди не знаходили повної підтримки в лавах вітчизняних ХВС, однак вони певною мірою визначали формування системи управління Союзом. Так, у нових редакціях Статуту звання єпископа домінує над званням старшого пресвітера. При цьому регламентуючі документи чи критерії обрання до цього сану відсутні (заввичай, рукопокладення в сан єпископа здійснюється, коли старшого пресвітера обирають на другий чотирирічний термін його керівництва обласним об'єднанням церков, причому звання закріплюється й залишається після складання офіційних повноважень і використовується без зазначення регіону, який раніше очолював той чи інший духівник).

Прихід до керівництва Союзом у 1998 р. нової генерації начолі з М. Паночко закріпив зростаючі тенденції. На кінець 90-х років м.ст. не зникли основні причини, що спонукали до централізації. Зрештою, посилення центру відбулося й за рахунок посилення обласних об'єднань. Цьому сприяв той факт, що безпосередніми заступниками Голови Союзу були старші пресвітери (єпископи) обласних об'єднань (на відмінну від ВСОЄХБ), що екстраполювали власне бачення побудови обласного об'єднання на загальноукраїнський п'ятидесятиницький центр.

Важливі статутні зміни були внесені з'їздом ВСЦХВЄП 2002 року. На ньому були окреслені основні обриси керівної ланки Союзу. Вищим органом керівництва між з'їздами проголошено щорічну звітну конференцію. До керівних органів союзу були віднесені Комітет та Правління Союзу начолі з Президентом. Останній традиційно поєднував керівні та виконавчі функції. Подібні принципи управління переносилися й на обласні об'єднання церков.

Питання взаємин помісних громад з центром окреслені слабо. Вказано лише, що "місцева церква, за рішенням членського зібрання церкви входить в обласне об'єднання

⁷⁰ Виписка з протоколу IV з'їзду ХВЄП України 19-21 квітня 1994 р. - Рівне, особистий архів автора, 1994. - С. 4.

⁷¹ Сердиченко П.В. Централізація – це гарантований успіх // Благовісник. –1995. – №1. – С.3.

⁷² Там же, С. 4.

церков ХВЕП” (73). Доволі розпливчате формулювання пункту призвело до випадків, коли окремі громади входили до складу Союзу, не маючи членства в обласному об’єднанні церков. Поступово в одній області виростали два центри Союзу, і в результаті ускладнення взаємин одна з частин могла припинити власне членство в об’єднанні.

Пояснюючи окремі закиди про відсутність у Статуті положення про автономність помісної громади, Президент Союзу М. Паночко вказав, що прагнення до неї є виявом “еґоїстичних амбіцій”, а “...роздробленість багато не зробить: немає однієї думки, одного напрямку, доктрини, це привід для виникнення ересей...” (74). Не згадується в Статуті й духовне звання єпископа, хоча воно зберігається “як служіння, висунення кандидатів на яке відбувається з числа діючих старших пресвітерів обласних об’єднань, а також пресвітерів, які несуть відповідальне служіння в братерстві...” (75).

Подальше оформлення об’єднання знайшло вияв на XIV позачерговому з’їзді, основним рішенням якого стала зміна існуючої назви Союзу на нову – “Церква християн віри євангельської України” (76). Юридично це не знайшло свого оформлення, бо ж, згідно з чинним Законом “Про свободу совісті та релігійні організації”, статус юридичної особи може мати лише релігійна громада, а не церква. Втім фактично прийняття саме такої назви об’єднання підсумувало період еволюції цього релігійного центру в напрямку централізації та засвідчило завершення етапу становлення найбільшого п’ятидесятницького об’єднання в Україні.

Іншим п’ятидесятницьким об’єднанням, яке виникло в 1990 р., став Союз вільних церков християн євангельської віри (СВЦХЄВ). Його заснування є результатом організаційних ініціатив колишнього члена керівної ланки ВРСХБ В. Глуховського. Союз об’єднав окремі п’ятидесятницькі громади, що вийшли з-під опіки Ради ЄХБ, а також декілька автономно зареєстрованих громад. Протягом 90-х років до нього приєдналися чимало незалежних і новоутворених громад. Цьому сприяла гнучка організаційна структура союзу, яка ззовні була подібною на будову ВСЦХВС, однак мала більш виражені демократичні елементи, а саме – самостійність помісних громад. Про це свідчить як задекларована назва Союзу, так і дотримання двоступеневої системи управління церквою (вище духовне звання в СВЦХЄВ – старший пресвітер). Важливим фактором, що сприяв подібним тенденціям, стало превалювання в керівній ланці Союзу вихідців із ВРСХБ. Так у 1995 р. об’єднання очолив заступник В. Глуховського В. Райчинець у недавньому минулому виходець з євангельсько-баптистського середовища.

Питання розвитку незареєстрованого релігійного центру п’ятидесятників в Україні досі не знайшло відбиття в історіографії. Однією з причин цього стала відмова репрезентів цього руху як від реєстрації власного релігійного центру й окремих груп в перше десятиліття незалежності України, так і прилучення до вже існуючих релігійних союзів. Причому визначним чинником стали не догматичні суперечки, а ставлення колишніх нелегалів до державних інститутів.

Незважаючи на пересторогу до держави, релігійні громади, що не увійшли до Союзу ХВС, прагнули до консолідації між собою та подолання розколу 1982 р. Після зустрічі лідерів незареєстрованих братств В. Белих та І. Федотова у травні 1992 р. відбулося їх об’єднання. 1-2 серпня 1992 р. у Москві пройшов Перший з’їзд нового утворення, яке здобуло назву Об’єднана Церква християн віри євангельської (ОЦХВС). Уже на початковому етапі діяльності ОЦХВС в Україні стали помітні особливості цієї течії. Насамперед, це глибока аполітичність мислення віруючих, що проявлялася не лише у відмові реєструвати

⁷³ Статут Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської України. Нова редакція. Зареєстрований 14.06.2002. – Особистий архів автора. – С. 5.

⁷⁴ Паночко М. Найважливіше сьогодні – серед життєвого моря не втратити орієнтиру // Благівісник. – 2005. – №1. – С.48–49.

⁷⁵ Основи віровчення та богослужбової практики Всеукраїнського Союзу Церков Християн Віри Євангельської П’ятидесятників. – Б/м. б/р. – С. 16.

⁷⁶ Чотирнадцятий з’їзд Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської // Благівісник. – 2004. – №2. – С.55–56.

громади й власний релігійний центр, а й у майже повній відсутності будь-яких відносин ОЦХВЕ з державними інституціями. За таких умов, навіть при наявності демократичного законодавства в Україні, незареєстровані ХВЕ не могли безперешкодно провадити свою діяльність, особливо евангелізаційні та благодійницькі заходи. З другого боку, державні органи втрачали можливість контролювати такі громади.

Наслідки такого підходу знайшли вияв у різних сферах діяльності релігійної організації. Це стосується повного організаційного оформлення течії, розроблення її ідейно-догматичної програми, реалізації освітніх проектів тощо. Прикладом несприйняття оточуючих суспільно-політичних трансформацій стало будівництво легкоконструйованих наметів для проведення богослужінь. Зведення повноцінних споруд в 90-ті роки вважалося недоцільним через нетривалість, на думку віруючих, умов релігійної свободи. Подекуди п'ятидесятники продовжували збиратися у приватних будинках, що нагадувало богослужіння у явочному порядку в недалекому минулому.

ОЦХВЕ, як відомо, зберегла власну структуру на пострадянському просторі, що гальмувало її трансформацію, бо найвищі керівники об'єднання стояли на консервативних позиціях.

Слід відзначити, що окремі релігійні практики, які гостріше виражені в середовищі незареєстрованих громад ніж в інших відгалуженнях п'ятидесятництва, мають безпосереднє відношення до управління церквою. По-перше, це надзвичайна роль пророцтва, яке виголошується віруючим під дією Святого Духа. Наявність такого відкриття обов'язкова у прийнятті важливих рішень: обрання керівництва громади, її духовного розвитку, прийняття нових членів тощо (77). У цьому контексті особливе місце належить Божим вибранцям – “сосудам”, що виголошують Господню волю. Ними можуть бути як керівники громади, так і рядові її члени. Це підносить роль членів громади (дуже часто жінок), які не належать до її керівної ланки, але впливають на прийняття тих чи інших рішень. По-друге, помітний вплив на організацію управління Об'єднаної Церкви є традиція щодо необхідності сповіді кожного члена церкви служителю. Подібна практика розмежовує духівників з рядовими членами громади й посилює централізацію її управління.

Подальша трансформація суспільно-політичних поглядів призвела до офіційної реєстрації керівного центру й окремих громад колишніх нелегалів. Новий статут Об'єднаної Церкви, прийнятий у 2004 р., закріпив організаційну централізацію конфесії. Його специфікою в царині управління є особлива роль Ради єпископів, що, наприклад, розробляє положення Статуту, вносить зміни й доповнення до нього, обирає Правління ОЦХВЕ тощо (78). Попри задекларовану необхідність затвердження подібних рішень з боку з'їзду концентрація керівних функцій у руках Ради єпископів очевидна.

В організації ОЦХВЕ ми бачимо яскравий приклад трьохступеневої системи управління Церквою. Вона посилюється положенням про керуючого єпископа, визначеного в Статуті (79), який обирається Радою єпископів і є її керівником. Подібна практика управління викликала критику в п'ятидесятницькому середовищі. Так, В. Франчук назвав її “відступом від простоти у Христі” й “пережитком католицької й православної церков” (80). Разом із тим лідери ОЦХВЕ бачать в такому устрої евангельську модель управління Церквою (81). Помітні особливості і в управлінні обласними об'єднаннями та помісними громадами, що підкреслюють прагнення побудови єпископальної моделі церковного життя.

Плюралістичне бачення об'єднавчих процесів п'ятидесятництва підтвердилося у заснуванні нових союзів цієї течії. У вересні 1993 р. виникло об'єднання Церква Божа

⁷⁷ Тематическая программа Библейской школы по вероучению ОЦ ХВЕ: Учебное пособие. – Винница, 2002. – С. 9.

⁷⁸ Статут Об'єднаної Церкви християн віри евангельської України. – Б/м., 2004. – С. 3-4.

⁷⁹ Там само. – С. 5-6.

⁸⁰ Франчук В. Просила Россия дождя у Господа: В 3-х т. – К., 2002. – Т. III. – С. 954.

⁸¹ Тематическая программа Библейской школы по вероучению ОЦ ХВЕ. – С. 22-23.

України. Його очолив єпископ О. Демидович, пастор церкви м. Слав'янська, де фактично перебуває центр Союзу.

Результатом місіонерської діяльності іноземних проповідників Івана та Рут Дорошуків, які в першій половині 90-х років співробітничали з ВСЦХВСЦ, стало утворення ще одного Об'єднання релігійних громад християн віри євангельської – “Церкви Божої в пророцтвах?”. До об'єднання, яке було зареєстроване в 1998 р., прилучилися окремі громади Всеукраїнського Союзу церков ХВСЦ в основному в центрі України. За своєю будовою об'єднання нагадує асоціативне утворення, а в аспектах доктрини й культової практики стояло ближче до харизматичного руху.

Таким чином в означений період релігійні центри вітчизняних п'ятидесятників зазнали значної трансформації. Попри скерованість їхніх догматично-культурних побудов у горизонтальному вимірі, з початку 90-х років ХХ ст. вони стали на шлях ієрархізації власної структури. Особливо це помітно в поступовій реалізації єпископальної моделі управління Церквою: меншою мірою – в межах Всеукраїнського Союзу церков ХВС, значно більшою – у середовищі Об'єднаної Церкви. Решта невеликих п'ятидесятницьких утворень прагне сформувати за допомогою релігійного центру гнучку структуру з поєднанням різних моделей управління.

Джерела:

1. Виписка з протоколу IV з'їзду ХВСЦ України 19-21 квітня 1994 р. - Рівне, особистий архів автора, 1994. – 5 с.
2. Виступ Єпископа Союзу ХВС М. Мельника на IV з'їзді СХВС. - Рівне. – архів автора, 1994 – 15 с.
3. Всім церквам християн віри євангельської, які входять до Союзу євангельських християн-баптистів // Вісник єднання. – 1991. – №4. – С. 11.
4. Дусинг М. Новозаветняя церковь // Систематическое богословие / под ред. С. Хортона. – К., 1999. – С. 705–764.
5. Інформація оргкомітету Церкви християн віри євангельської // Вісник єднання. -1991.-№2. – С.8.
6. Релігія і Церква років незалежності / За ред. А. Колодного. – Київ-Дрогобич: Коло, 2003.
7. Любашенко В.І. Протестантизм в Україні: генеза, структура, місце в соціокультурних процесах: дис. д-ра. філос. наук: 09.00.11. – К., 1998.
8. Назаркіна О. Протестантські конфесії України в 90-ті рр. ХХ ст.: баптистські та п'ятидесятницькі течії: дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01. – Донецьк, 2003.
9. Основи віровчення та богослужбової практики Всеукраїнського Союзу Церков Християн Віри Євангельської П'ятидесятників. – Б/м. б/р. –23 с.
10. Паночко М. Найважливіше сьогодні – серед життєвого моря не втратити орієнтиру // Благівісник.– 2005. – №1. – С.48–49.
11. Релігійнознавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996.
12. Сердиченко П.В. Централізація – це гарантований успіх // Благівісник. – 1995. – №1. – С.2–4.
13. Статут Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської України. Нова редакція. Зареєстрований 14.06.2002. – Особистий архів автора. – 9 с.
14. Статут Об'єднаної Церкви християн віри євангельської України. – Б/м., 2004. – 16 с.
15. Тематическая программа Библейской школы по вероучению ОЦ ХВЕ: Учебник. – Винница, 2002.
16. Устав Объединенного Союза христиан веры евангельской пятидесятников. Зарегистрирован 28 мая 1991 г. – Б/и., 1991. – 12 с.
17. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа: В 3-х т. – К.: Світанкова зоря, 2002. – Т.ІІ. -ШІ.
18. Чотирнадцятий з'їзд Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської // Благівісник.– 2004. – №2. – С.55–56.

4.3. Г. СМЕЛЬЯНЕНКО. Екзистенціалістська складова протестантської теології Пауля Тілліха

В статті Г. Д. Смельяненка «Екзистенціалістська складова протестантської теології П. Тілліха» розкривається специфіка застосування відомим протестантським теологом Паулем Тілліхом екзистенціалістських постулатів та екзистенціалістської символіки у практиці розбудови та написання його трьохтомного видання «Систематичної теології». Наголошується на тому, що ці постулати відіграють у вченні П. Тілліха «допоміжну», здебільшого «роз'яснювальну», а не системоутворюючу роль, таку, яку вони відігравали у екзистенціальній аналітиці буття М. Гайдегера, або ж філософії К. Яспера.